

УДК 94:621.396.61(477.4)

ШАМРАЙ О.Г., Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

Шамрай Олег Григорович (1970 р.н.). У 1992 р. закінчив історичний факультет Кіровоградського педагогічного інституту, а в 2003 р. – Дніпропетровський регіональний інститут державного управління Української академії державного управління при Президентіві України. Кам'янський міський голова Черкаської області. Здобувач кафедри новітньої історії Черкаського національного університету ім. Б. Хмельницького. Коло наукових інтересів: *державотворчі процеси періоду козачини в контексті Історії України, історія Великої Вітчизняної війни, культурно-освітні процеси 1943-1950 рр. у Центральній частині України, краєзнавство.*

РАДІОФІКАЦІЯ СІЛ ЦЕНТРАЛЬНОЇ УКРАЇНИ У ПОВОЄННІ РОКИ (1945-1950 РР.)

У статті аналізуються шляхи збільшення обсягу радіомовлення в сільській місцевості центральних областей України в 1945-1950 рр. Особлива увага звертається на цикл передач культурно-освітнього спрямування.

The article deals with the ways of increasing the amount of broadcasting in the central villages of Ukraine in 1945-1950. Special attention is paid to series of programmers of cultural and educational kind.

У нові та новітні часи в історії людського суспільства надзвичайно важливу роль відіграють засоби масової інформації. Особлива роль у цьому плані належить радіомовленню, яке у перші повоєнні роки було найбільш поширеним і доступним для широких верств населення, в зв'язку з чим вивчення радіофікації населених пунктів України набуває неабиякої практичної значимості. Дослідження даного питання стосовно Центральної України не велись, тому автор цієї розвідки і ставить своєю метою дослідити процес радіофікації сіл даного регіону в першу повоєнну п'ятирічку.

У післявоєнний період важливою складовою процесу ідеологізації духовного життя українського селянства одночасно з друкованими засобами масової інформації виступало радіомовлення, переважно д्रोкове. В усіх районах центральних областей України (Київської, Кіровоградської, Полтавської, Дніпропетровської) невдовзі після звільнення їх від окупантів, коли ще тривали бойові дії на фронтах Великої

Вітчизняної війни, вживалися заходи щодо радіофікації сільських населених пунктів.

Основною ланкою у цій роботі були малопотужні і погано оснащені районні радіовузли. Наприклад, на кінець 1944 р. у Золотоніському районі Полтавської (нині – Черкаської) області такий радіовузол обслуговував районний центр і лише 5 сільських рад [1]. Дещо краще в цей час було налагоджене місцеве радіомовлення в сусідньому Драбівському районі. Районний радіовузол мав 261 діючу радіоточку, з них у селах району – 43. Важливі повідомлення Радянського Інформбюро передавалися сільським радам і машино-тракторним станціям телефоном [2].

Одночасно вживалися заходи щодо збільшення обсягу радіомовлення і до кінця 1945 р. він був доведений до 13 годин 36 хвилин на добу (що перевищило довоєнний показник), щоб посилити ідеологічний вплив на населення, зокрема в період підготовки до виборів до Верховної Ради СРСР.

Облрадіокомітетами, які не мали радіостанцій, організувалася трансляція своїх передач у сільські райони по дротах. Так, мовлення по дротах у Дніпропетровській області велось тоді в 28 районах, у Кіровоградській – в 30 [3].

Продовжувалася робота щодо розширення мережі радіомовлення в сільській місцевості. Зокрема, в тій же Дніпропетровській області в 1948 р. діяло 114 радіовузлів із загальною кількістю радіоточок 78149. Власні радіовузли були обладнані в 11 колгоспах і 14 радгоспах, в 7 МТС. Загальна кількість радіоточок у селах області, не рахуючи районних центрів, складала 4472 (включаючи колгоспи, радгоспи, МТС) [4].

Наступного року в Дніпропетровській області вже працювало 165 радіовузлів, якими обслуговувалося 89244 радіоточок. Із цієї кількості 104 вузли і близько 10 тис. радіоточок знаходились у сільських районах. Було радіофіковано 30 сільрад, 100 колгоспів, 35 МТС (з 67) і 32 радгоспи (з 35). Набували поширення радіоприймачі. Ламповими радіоприймачами було радіофіковано 225 колгоспів, 4 МТС і 3 радгоспи. Крім того, в індивідуальному користуванні сільських жителів перебувало понад 10 тис. лампових і 1100 детекторних приймачів.

Радіофікація сіл Дніпропетровської області стримувалася відсутністю матеріалів у сільських районах і тому потужність збудованих радіовузлів використовувалася менше ніж наполовину. В Сталінському районі на 4 радіовузли встановлено 150 радіоточок, у Павлоградському на 2 радіовузли – тільки 74. Таке ж становище було й в інших районах області. Тому на Дніпропетровщині до надання допомоги сільським районам у радіофікації сільських населених пунктів залучалися промислові підприємства [5].

У Полтавській області працювало 97 радіовузлів, у тому числі в сільській місцевості – 65. У селах вони обслуговували 15348 радіоточок. Радіоприймачі навіть у кінці 1940-х років не набули поширення. На Полтавщині було лише 583 лампових радіоприймачі і 2566 детекторних, переважно саморобних [6].

Невелика кількість радіоприймачів пояснювалася не тільки недостатнім їх виробництвом, а й своєрідним ідеологічним відлунням довоєнного часу, коли в 1930 р. заради контрольованого колективного радіослухання держава взагалі припинила продаж радіотоварів приватним особам. Тому акцент робився на розвиток дротового радіомовлення, яке позбавляло громадян можливості слухати західні програми, які транслювалися “через ефір” [7].

У перші повоєнні роки індивідуальних радіоточок у селах практично не було. Гучномовці встановлювалися переважно у громадських місцях села, де збиралися люди, – у конторах колгоспів, клубах, школах, сільських радах, на майданах у центрі сіл тощо. І лише на початку 1950-х років розпочалася радіофікація сільських осель [8].

З використанням радіо практикувалися такі форми культурно-освітньої роботи, як колективні радіослухання. У Шполянському районі Київської (нині – Черкаської) області в 1949 р. сільські клуби організували для жителів села 270 колективних радіослухань. У цьому ж районі під час польових робіт встановлювалися радіоприймачі на польових станах та біля молотильних агрегатів [9].

У цілому ж кількість радіоточок у сільській місцевості не задовольняла культурних потреб населення, хоч і перевищувала в 1949 р. довоєнний рівень на 56 %, досягши 200 тис. одиниць. Питома вага радіофікованих колгоспів на початок 1950 р. становила лише 12 % [10]. Хоча вже з’являлися райони суцільної радіофікації, якою охоплювалися усі населені пункти. На кінець 1949 р. ними стали Поліський, Черкаський, Корсунь-Шевченківський райони Київської області [11].

У постанові Ради Міністрів УРСР “Про заходи по поліпшенню радіофікації Української РСР” від 28 грудня 1949 р. відзначалося, що “радіовузли і радіотрансляційні сітки, які є в сільських місцевостях, недостатньо технічно устатковані, мають, як правило, застарілу, різнотипну, малопотужну апаратуру”. Радіовузли не мали стійкого електропостачання, працювали з великими перебоями та з низькою якістю звучання радіоточок, що викликало справедливі нарікання радіослухачів.

Виходячи із незадовільного стану радіофікації сільських населених пунктів, уряд прийняв рішення встановити в 1950-1955 рр. у селах республіки 2,45 млн. нових радіоточок [12]. Однак, як і в перші повоєнні роки, ще довго радіо залишалося недоступним засобом інформації для основної маси сільського населення. Навіть у 1952 р. за наслідками вибіркового обстежень у селах столичної Київської області було виявлено, що лише 18 сімей колгоспників із 506 обстежених мали радіоприймачі [13].

Щодо змісту радіопередач, які транслювалися для населення звільнених територій на заключному етапі війни, то в них акцент робився на інформування про становище на фронтах та хід відбудови господарства. Уявлення про це дає аналіз тематики “Останніх вістей” Українського радіокомітету в червні 1944 р. Всього за цей час ця головна інформаційна передача передала 1945 матеріалів, серед яких: повідомлення з фронтів Вітчизняної війни – 179, про партійне життя – 88, радянське будівництво – 210, промисловість і транспорт – 274, сільське господарство, науку, культурне будівництво – 236, фізкультуру і спорт – 96, закордонна інформація – 600, різні – 70.

Водночас все помітніше місце посідали передачі культурно-освітнього спрямування. Так, впродовж червня 1944 р. по радіо для сільського населення, як і інших категорій слухачів, було передано 359 концертів, з них присвячених радянській музиці – 108; народній творчості – 99,

музичним творам композиторів минулого – 152. У числі цих концертів, як свідчить аналіз, українська музика посідала 30 %, російська – 40 %, музика інших народів СРСР – до 10 %. Крім того, у червні 1944 р. по радіо були передані твори українських радянських композиторів Лятошинського (уривки з опери “Щорс”), Вериківського (уривки з опери “Наймичка”), а також організовані авторські концерти композиторів Данькевича, Штогаренка, Козицького, Косенка та інших.

На радіо широко була представлена українська музична класика, зокрема твори Лисенка, Стеценка, Степового. Після повернення з евакуації до Києва професійних художніх колективів республіки Український радіокомітет організував трансляцію симфонічного концерту за участю державного симфонічного оркестру УРСР та народної артистки Союзу СРСР Зої Гайдай і заслуженого артиста УРСР Платонова. Силами акторів Українського радіокомітету була поставлена незакінчена опера композитора Леонтовича “На русалчин Великдень”, трансляція якої по радіо одержала високу оцінку [14].

В 1945 р. сільські радіослухачі отримали можливість за допомогою радіо познайомитися зі спектаклями, що йшли в столичному театрі опери і балету імені Т.Г. Шевченка, драматичному театрі імені І. Франка, російському драматичному театрі імені Лесі Українки, а також у Колонному залі Київської державної філармонії. Крім концертів державного симфонічного оркестру, радіослухачі в тому ж році дістали змогу прилучитися до творів мистецтва у виконанні державного народного хору під керів-

ництвом Г. Верьовки, заслуженої капели “Думка”. У практику увійшла трансляція виступів кращих колективів художньої самодіяльності. Під час республіканської олімпіади художньої самодіяльності влітку 1945 р. біля мікрофона виступили учасники художньої самодіяльності з більшості областей України [15].

Після закінчення війни в повоєнні роки в радіопередачах значне місце посідала тема відбудови господарства і культури. Як і раніше, основу ідеологічної тематики склали передачі, в яких пропагувалася дружба народів СРСР, возвеличувалася роль Сталіна і Комуністичної партії.

Функціонуючі під безпосередньою опікою обкомів КП(б)У обласні радіокомітети теж вели політичне і художнє мовлення. Наприклад, у Дніпропетровській області розділ політичного мовлення включав бесіди, лекції, виступи – всього 6 передач на тиждень. За 4 місяці 1948 р. на обласному радіо виступали передовики промисловості, сільського господарства, секретарі райкомів партії, керівники підприємств і колгоспів – всього 90 чоловік. У художньому мовленні обласного радіо основна увага приділялася показу місцевих творчих сил і художньої самодіяльності області [4, 338-339].

Таким чином, у повоєнний період у центральних областях, як і в інших регіонах України, здійснювалися заходи щодо радіофікації сільської місцевості. Однак загальний рівень цієї роботи не відповідав потребам, внаслідок чого навіть у 1950 р. більшість жителів села не мала змоги користуватися радіо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Державний архів Черкаської області (далі – ДАЧО). – Ф. Р 630, оп. 2, спр. 23, арк. 7.
2. ДАЧО. – Ф. П 229, оп. 1, спр. 2, арк. 71-72.
3. Інформаційний звіт про діяльність Комітету по радіофікації і радіомовленню при Раднаркомі УРСР за 1945 р. // Культурне будівництво в Українській РСР (червень 1941-1959). – К., 1989. – С. 229-230.
4. Довідка сектора друку Дніпропетровського обкому КП (б) У про стан радіомовлення в області. 1 травня 1948 р. // Там само. – С. 338-339.
5. Доповідна записка Дніпропетровського обкому партії Центральному Комітету КП (б) У про стан радіофікації області. Лютий 1949 р. // Восстановление Приднепровья (1946-1950): Документы и материалы. – К., 1988. – С. 344-345.
6. Довідка відділу пропаганди і агітації Полтавського обкому КП (б) У про культосвітню роботу серед сільського населення області. Не раніше 4 вересня 1950 р. // Культурне будівництво в Українській РСР (червень 1941 – 1959). – С. 478.
7. Мовчан О. Роль засобів масової інформації в організації дозвілля міського населення України у перше десятиріччя радянської влади // Україна ХХ ст.: культура, ідеологія, політика. Збірник статей. – Вип. 7. – К., 2003. – С. 176.
8. Рибак І.В. Соціально-побутова сфера українського повоєнного села // Український історичний журнал. – 1994. – № 1. – С. 63.
9. ДАЧО. – Ф. Р 3873, оп. 1, спр. 12, арк. 1-5.
10. Постанова Ради Міністрів УРСР від 28 грудня 1949 р. “Про заходи по поліпшенню радіофікації Української РСР // Культурне будівництво в Українській РСР: Найважливіші рішення Комуністичної партії і Радянського уряду. Збірник документів в 2-х т. – Т. 2 (червень 1941 – 1960 рр.). – К., 1961. – С. 209-212.
11. Звіт Комітету по радіофікації і радіомовленню при Раді Міністрів УРСР про стан радіофікації в сільській місцевості республіки в 1948 р. Не раніше 1 січня 1949 р. // Культурне будівництво в Українській РСР (червень 1941 – 1959). – С. 376.
12. Постанова Ради Міністрів УРСР від 28 грудня 1949 р. “Про заходи по поліпшенню радіофікації Української РСР... – С. 209-212.
13. Рибак І.В. Вказ. праця. – С. 64.
14. Довідка Українського радіокомітету Центральному Комітету КП (б) про покращення радіомовлення та радіофікації в республіці. 10 липня 1944 р. // Культурне будівництво в Українській РСР (червень 1941 – 1959). – С. 129-130.
15. Інформація Комітету по радіофікації і радіомовленню при Раді Міністрів про роботу республіканського радіо. Не раніше 7 травня 1949 р. // Там само. – С. 395-396.
16. Довідка сектора друку Дніпропетровського обкому КП (б) У про стан радіомовлення в області. 1 травня 1948 р. – С. 338-339.

Надійшла до редколегії 12.03.2008 р.